

לא מתוך חולשת השכל, לא מתוך חסר ההכרה בחשיבותו של המחקר, וישנה אצלנו המשנה הגדולה: «כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם, מה למעלה, מה למטה, מה לפניו, מה לאחור». «כל המסתכל שנינו, ולא כל הלומד», כי באמת ללמוד אותם אי אפשר, להכירם על בורים אין בנו כח, אפשר לנו רק להסתכל בהם מרחוק, וההסתכלות הזאת לא תביאנו לידי הכרה ממשית כי אם לידי בלבול הספקות, ומתוך כך, לידי בלבול הרגשים ועקלול המעשים. רק לעם ישראל היה אותו המרץ הגדול אשר בו קרא מבלי חת: אל תסתכלו בדברים הללו! מי כמוהו יודע מן הצטאון לאלהים, מתאות הנפש לא? חי, מי כמוהו רעב לדבר ד', מי כמוהו יודע ומכיר כי רק קרבת אלהים לו טוב — ובכל זאת רק הוא יכל להבליג על רגשותיו אלה בכדי שלא להכניסם אל פרכי הלמודים, כל אלה שלא הבליגו על רגשותיהם, שיצאו והסתכלו באותם ארבעה דברים, סופם שנתקלו על דרכם, וטהרת המחשבה נאבדה, בין כימי הביניים ובין כימינו אלה, רק לידי אלימות הגיעו ולא לידי הכרתו של היחיד ומיוחד, רק היהדות לבדה נשארה עומדת כצל האור הנצחי, היהדות אומרת בשם האלהים: «הלואי אותי עזבו ואת תורתו שמרו» — לא יחקרו ולא ידרשו על דבר שאותי יעזבו נא את הפרובלימה הזאת אשר לפתרונה לא יגיעו עד עולם אם ידרשו בכונה מיוחדת לשם פתרון, יעזבו נא, ואל התורה יפנו אל תורת המוסר בתוך החיים, אל תורת הצדק והמשפט, תאהבה והרחמים, כי אז מתוכה יעלה אליהם המאור הגדול על השאלה הגדולה, המאור הזה יחזירם מצטמו למוטב, מבלי שהם יחזרו אוריה, אלא ממילא מצטמו הוא יחזיר אותם למוטב.

הכס אחד מאומות העולם, הכיר כבר גם הוא את האמת הזאת, אמר: «מה רבות הן השאלות אשר תפתרנה — על ידי זה שלא יפתרון! כעבר איאלו שנים מופתעים מן העובדא כי השאלה אינה קיימת עוד» (רנן).

דבר זה נהוג דווקא בשאלות הגדולות, וביותר, בשאלה הגדולה שבועולם: שאלת היחס בין התורה והמדע, יהודי שהוא עמל בתורה, חי בתורה, טובל בתורה, משתקע בתורה, אף על פי שלא הגיע עדיין לידי סוף חשבון על דבר השאלה האלוהית. — אחרי שנים אחדות של שמירת התורה, מתוך ידיעה רחבה בה מתוך העמק שאלה התגבה למעלה — אחרי שנים אחדות, יופתע מן העובדא כי השאלה אינה קיימת עוד, כי המאור שבה יחזירו למוטב.

זהו אפוא חכמת האומות, אשר חזיל הרחיקה מאתנו, ולא התירוה אלא בתור ספלה, מדי אפוא, חכמת ישראל! האם רק הפלפול של ההלכה? — על שאלה זו אנו מוצאים תשובה ברורה בדברי חז"ל: «הן יראה ה' היא חכמה — שכן בלשון יוני קורין לאחת הן» — אין חכמה אלא אחת! — ראשית חכמה יראת ד', והי הראשית, והסוף? — גם על זה השיבו חז"ל: «הכלית חכמה תשובה ומעשים טובים», ומהו האמצע? — האמצע היא ההלכה: כן הדרך מובילה מן היראה

7 [שבת לא, ב]
8 [ברכות יא, א]

אל תשובה ומעשים טובים דרך ההלכה והמצוות — זוהי חכמת ישראל! זאת צריך ללמוד! הרי הכתוב צוה ואומר: «למען תלמד ליראה את ה'» — וכלום אנתנו לומדים את היראה? הלא בטעותנו אנו חושבים כי היראה אינה תלויה בלמוד אלא ברצון, את הכל צריך ללמוד, אבל להיות ירא-שמים צריך רק לרצות ולא יותר, אולם זוהי באמת השקפת הנצרות, השקפתן של אומות העולם, אצלם הפלוסופיה תלויה בשכל היראה רק ברצון, רוצה אדם להיות ירא שמים — הריהו ירא שמים, התורה לא כן תחשוב, היהדות אומרת כי היראה היא חכמה, ובכן צריך ללמוד אותה, והי חכמת ישראל, אין חכמה אלא אחת, על כל דרכי החכמה הזאת הראו גדולינו בספריהם, מרבנו בחיי דין הספרדי עד רבי משה חיים לוצטו, ואותם עלינו ללמוד, מפיהם עלינו להיות, זוהי חכמת ישראל.

גדרפה לדעת את ד' ובאבה בורכיו הלך, ומהי דעת את ד'? — על זה משיב לנו ירמיה הנביא: לא פלוסופיה ולא חקירה, אלא «דן דין עני ואביון או טוב, הלא היא הדעת אותי, נאום ד'» — הנה ד' עצמו אמר לנו כי הדעת אותו איננה החקירה אלא מעשה הטוב, ההליכה בדרךיו: מה הוא רחום — אף אתה רחום מה הוא חנון — אף אתה חנון, הרבה צריך אדם לעמל בעיונו בכדי להגיע למדות הללו, והעמל הזה הוא הנקרא חכמה, היא חכמת ישראל, כי זוהי חכמה, וכי רק בעמל היא נקנית ולא ברצון — כבר הזכיר ר' משה'חיים לוצטו בהקדמת ספרו הנפלא, «מסילת ישראל», מענין הדבר מה שהעיר רבינו עובדי' מברסלנא — כי גם את מעשי-בראשית ומעשי-מרכבה, לא קראו חכמים בשם «חכמה», כי אם מעשי בראשית, מעשי מרכבה, מפני שאין זו אלא ידעה של מעשים, של עובדות, מדע ולא חכמה, אין חכמה אלא אחת, חכמת היראה!

לא היו לה לחכמה זו לא אוניברסיטאות ולא פרופסורים. — את צנועים חכמה צנועים עסקו בה מסביב לר' ישעי' הורוויץ, לר' משה קורובוביץ, מסביב לרמ"ח לחסאנו, ובימים האחרונים מסביב לר' חיים מוזלתיץ תלמיד הגרי"א ז"ל, ומסביב לגדולי התסידות ז"ל, ומלפני דוד אחד מסביב לר' ישראל סלנטר ז"ל, וגם עתה יש צנועים כאלה, גם עתה עוסקים בחכמת היראה המוסר, להיטיב המעשים, לחזור לרוח אנוש, לבקר עד הסוף, לשקל בפלס כל מדה ונטיה, להגיע — כדברי רבנו יונה — לידי קשות המחשבות וטכסים המדות.

שתיים שהן אחת

(ציונים)

זוהי הענין העומד כאן לעיון, ישן נושן עד מאד, כימי האדם על הארץ כן תציון בו, אין לך חוקר שלא הקרו ואין לך פוסק שלא פוס עליה, והי חידה אף פתרונים, וכל אחד מני אלף הללו שב ונהיה לחידה בעיני כל מעיין בו

שוב וזהו אחת מן הסוגיות הסבוכות בתלמוד בבלי של ההסטוריה האנושית. אותו הבבל הגדול והעורא שבו מתבוללים כל העמים ואיש לא יבין את שפת רעהו. אך אף על פי כן זהו אחד מן העניינים שהם "חדשים וגם ישנים" בבת אחת. שהם הולכים ומתחדשים בכקרן של מלכויות" (חז"ל), עולים וכאים בכל בוקר של תקופה חדשה ובאנוני כל אדם הן מצוותים: דרשונו... דרשתו וחיו... כי אי אפשר לו לבן רוח להיות חיים של שלום פנימי עד שלא תתן לו נפשו דין וחשבון חדש. או לפחות: מחודש. על צדדי השאלה העולמית הזאת ועל תשובתה בכל צדדיה: אותה השאלה הגדולה על הגבלת התחומין בין האהבה והאיבה, בין הדין והרחמים, שבארבעתם נברא העולם ובארבעתם האדם חי. אין לך שעה חשובה בדברי ימי העמים שלא תשמשנה בו בערבוביא ארבע מדה הללו. ברגו רחם נזכר ונדרם רבו נזכר... ואין גבול להן ואין מוצא. כל דור ודור מביא חומר חדש להקמת השאלה הזאת ועמו בא גם טפול חדש לברורה ולפתרונה.

אף אנו ביהדותנו שונים שתי משנות מאז מקדם. החוקות זן מזו במראית פניהן וקדוכות זו לזו בקביעות מקומן, כי שתיהן בספר אחד נאמרו. האחת: "אשרי יושבי ביתך"... או: "אשרי תמימי דרך"... או: "אשרי כל חוסי ברך"... והשנית: "רק גרסא אחת יש לה" — "אשרי שיאחו ונפץ את צולליך על הסלע!"... אתמהא? שני הפכים הללו כלום תורה אחת למדתם? כלום שכינה אחת כם? כלום עם אחד סגנם אל תוכו?

והיהדות משיבה: כן. "נתנו מרועה אחרת" — יותר על כן: רק מאחר! רק אותו העם אשר הרגיש ראשון בהסטוריה כי "כל האדם כחב" ואשר ישב לו מן הצד בימי סערות עולם ואך תמה ותהה בסתר לבבו: "רבנו של עולם! למה רגשו גרים ולואמים יהגו ריק?..." רק אותו העם שבחביתן רווחו שמע תמיד קול שתוק חשאי אשר ישחק אל מסתתרו על תעלולי בני חלוף... רק לו הרשות. רק לו גם החובה. רק לו גם ההכרח ההסטורי להעמיד כמשפט כל עריצי ארץ. ולדבר אלימו באפו ובחרונו לבהלמו. רק לו ולא לאחר! שהרי נוח לעולם בחרונו של זה מכהאבתם של אחרים... כי זהו הדרך אף שאין עושה רושם. צאו ונדקו בכל כתמי הדמים שדברי ימי העולם מלוכלכים בהם אם תמצאו ביניהם הרבה כתמים הבאים מרקם היהדות. מרקמי השנאה והנקמה שלה. מירי מומרי. על גהרות בבלי.

אולם יש סענות המטפחות על האמור; והיהדות שאמתית היא. אין הפך לה שישתתמו בסתירת דחוי כל-שהו. נשמען: שמא לא נכשלה היהדות באסור שפילות דמים משום שלא היה סיפק בידה

להגיע לו. אולי לא לנו הצדקה הזאת. כי אם לגלות... ידוע מה שנאמר: "יהודי ודם! היש שני הפכים גדולים מאלה?...". אולי יש להשיב: יש... גלות דם; הבריתה מקול עליה בדרך — דם; גטו דם... שמא גדולים הפכים שבוונות הללו יותר מאותם שבזוג ראשון? או יותר נכון: אולי יש בכלל הפכייהם של הזוגות הללו גם שני הפכי של אותו זוג ראשון?...

אולי רק יהודי בן גלות משמש הפך לשפיכת דם שונאיו. אבל לא עברו בן ארצו?

אכן רובה של ההסטוריה הישראלית אינו נותן יד-מוכיה למענת שמא זה כשיצאו אבותינו ממצרים היה סיפק בידם לתעב את המצרים שעבדו בהם מאות שנים בפרך ושהשליכו את בניהם היאורה — ובכל זאת: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו"... (דברים כג. ח). וגם לאחד ימים רבים, כשהגיעה כבר עונת הירידה לתקופת בית-ראשון, כשכבר "הרבה ישראל לחטוא", לא פסק עדיין שמו הטוב בין כל האומות סביב וכלן ידעו היטב כי מלכו מלכי חסד הם ורחקים משפיכות דמים (מלכים"א כ. לא), וכשהרבה מלך-ישראל מלחמות בכדי לבסס את מצב עמו בין כל אויביו אשר מסביב, מדריכי מנחתו מאות בשנים, נאמר לו על ידי נביא: "דם לרב שפכת ומלחמות גדולות עשית. לא תבנה בית...". (דברי הימים"א כב. ח) אף-על-פי שהיה מבהירי האומה וגבר הקס"על" (שמואל"ב כג. א).

אלא — שבדברים כאלה, העומדים ברומה של האמת הנצחית. אין הולכין אחר רוב ההסטוריה בלבד, כי אם חוששין אף למעוטה. והמעוט המצוי לעין כל, שכל דורש"דמים אותו זכר, הוא פרק החרמת החטאים (שמואל"א טו. יח) העומד בראש תולדותינו והקבוצ לנו לחק"זכרון עד סוף כל הדורות (דברים כה. ח).

... ברם רב אחד הוגה. בין בית מדרשנו הישן, כדרך מקרא ומדרש למשמעות אחת ודורשם כמין חומר לגיונותיו ביהדות, כשהיה מגיע לפרק זה היה פותח ואומר:

אלו באה מלחמת עמלק מתוך רגש-נקמה לאומי כנוהג שבפעולם הארופאי כזה שקורין לו ריווש בלעז. שבחזאי היה לו לישראל זכות גמורה לכך (בדיוני אדם בזמן הזה) כלפי אויב פרא האכזר אשר התגפל בלי כל תואנה על נחשלים עיפים ויגעים שרידי חרב פרעה — אלו היה הדבר כן, בדין הוא שתהא שאיפת הנקמה מתבלטת יותר בהמתן-העם מאשר במעוליו עליוני-הריות; אותם בני אדם עליונים, שלא זו בלבד ששנאו את המלחמה עצמה, אלא שדעתם היתה מלדת גם מן "השלום המזויף" המקובל בהכשר בארופה כת-התרבות ובכל תקף התגברו למוסד מלכותי שיעסוק לשם הגנת עמם בהכנת "כלי רכב וכלי מלחמה" (שמואל"א ח).

וכשתתבונן בדבר תראה כי נהפוך היה שם: המוחת את עמלק עד תומו היה

1. אחד העם. עפ"י היא קליה.

דוקא אותו מזהה מחאה עזה שאין דוגמתה כלפי מלכות ואימפריות, דוקא אותו דוברי שלום שהיה אב לפציפיסטים, לקורטים לפנוי ולבאים אחריו. הוא הוא שספף את אגג לפני ד' בגלגל (שמואל"א טו, לג) — ממשמע שלא מתוך בקמה פשוטה עשה מה שעשה ולא לפני האדם יובא מעשהו למשפט כי אם „לפני ד'“... אבל העם עצמו ומלכו, זה המלך בן דלת העם, בן הצעיר בשבטי ישראל אשר תמהו חבריו על עמידתו במקום גדולים נעשה לפתגם ולמשל (שי"א י, יא; י, יב; יט, כד) ואשר שמן משהת מלכותו לא הפריעהו מלרעות בקר בין יתר הרועים שככר אבותיו (שמואל"א יא, ה) — העם הפשוט ומלכו העממי לא נכשלו עם מלחמת נקמה זו בתוספת רציחה שאינה צריכה (כשם שנכשלו בה בכל דור תמיד כל עמי התרבות של ארופה הנאורה), כי אם נענשו בגזרת נביא מפני שעברו על „אל תהי צדיק הרבה“... לא על שגדשו את אלא על שמחקו אתה... על נפחולי הספקות שהיו בנפשם כשהיו רבים וזנים עם עצמם: „ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו [של עמלק] על אחת כמה וכמה“ (יומא כב; רשי"א). אשרי העם שככה לו!

עד כאן דברי הרב, אך הנה מזדקרת סתניא, מצוהת ואומרת: אם כן אין לדבר סוף! כל בעל בעמו, בכל עם ועם, יכיר את עצמו חייב לשפף את אגגיו לפני ד', ואין דין ואין דין להצילם מידו, כי ידמה להיות פטור מדיני אדם משום שהוא עושה לשם שמים.

אולם ראיה זה פלא! דוקא אותו העם שממנו יצאה ראשונה תורה מסוכנה זו, תורת „עברה לשם מצוה“ (נויה כג), תורת טרור, על עם שלם, תורת מחיה לשם תחיה, מחיה עמלק לשם תחיה ישראל — דוקא אותו העם „המסוכן“ יצא מתוקן כמעשים טובים, בחסד וברחמים, במשפט ובצדקה, ומשפטי אנשים לשם שמים לא פרו ולא רבו בו כלל, אבל אותן אומות כשרות, אותן שיות תמימות, שירדו וטבלו במים קדושים וקבלו על עצמן העל זרען מצוה רבה של אהבת עולם, אל מול אויבים כמו אוהבים, רעים כטובים — מה זה היה להן? מה זה קרה להן? איככה נפלן משמים ארץ, ממרומי האהבה לשאול הרצח? אחרי רבוי דברים על תאהבה המוחלטת, אחרי רבוי עסק בהנמכת הרוחות על ידי צומות סגופים וסודים של „אהבה“, אחרי כל הדברים הקדושים הללו כיצד קמו מתוכן דור אחד ודור רבים ולא מעטים המטים עקלקלותם מארחות מצותם ומשפטים אנשים עקב דת? תיובתא.

אכן יש רע בעולם שאין לו תקנה אלא מחיה, ומי כמונו יודע את טעמו הנורא של הרע הזה, ומי כמונו זוכר בעל כרחו, מפני שלא יתנו לנו לשכת, את כל אשר עשה לנו? זכור את אשר עשה לך!...

כי מרפידים ועד שושן ומשושן ועד צרפת ומצרפת ועד ספרד ומספרד ועד אוקרינה... „פרשת זכור“ ארוכה אשר תחוד נפש אדם לשמעה.

אך לא! לא תחוד עוד — כי נתחרשה...

וזהו פרשת זכור על זרע רוחו של עמלק שאינו כלה מצליו ואף לא על ידי

אותו בעל שם נפלא שיצא מתוכנו והלך אליהם „לגרש רוחות בדבר פיו“... כמה שלא תהא האמת טרה רק היא מרא דעלמא ורק היא תביאנו סוף סוף לידי תקון, היא האמת הנוראה אשר לא גרמעה תורתנו — תורת הנעם והשלום — מלהכריזה באוזני בני עמה: „ובערת הרע“... (דברים יג, ו ועוד). אמנם לפי דרכי היהדות הגיע דין יסודי זה לבחינת „הלכה ואין מודין כן“, צדיקי ישראל האמתיים חייבים להשתמש ממנו בכל עת ולא להביאו לידי קיום; ואם יש אשר מקיימים אותו שלא בטובתם פעם אחת בדור מיד היהדות מדועזעת ומטילה חשך באמתות צדקתם („סנהדרין שהרבה אחת לשבעים שנה נקראת קטלנית“).

כלי קוצים מכרמה של האנושיות על פי רוב הוא נעשה על ידי בעל הכרם עצמו.

אלא שהיהדות אבירת הדעת הולכת לבטח ודרכה כרותה מודיעה בגלוי את הפרנצפיות שבדבר, את האמת שאין לה תופכין: „ובערת!“

אם מנעימה היא בזה ללבן של תמימי-החלשות או משברתו בלי רחם, אם תוכל בזה לידי חשך נורא או לא תוכל, אם יכנוה משום זה בשם שילוק שלא היה ולא נברא או לא יכנוה, אם יוציאו על בניה עלילת דם בכל ערב פסח או לא יוציאו — אחת היא לה: „שלה אורך ואמתך המה יתנוגי“ — מתפללת היהדות הנצחית — „ואל כל אשר יתנוגי אלכה, מבלי הסוג אחר“... אמר לו הקב"ה למושה: כתוב! — „הרצוה למעות יסעה...“ (ביר ח).

סוף סוף הלא צריך שישמע בעולם הד קולו של כרות-האמת המנבא ומודיע לרע שבאדם כי זמן בעורו עומד לבוא! אך מי הוא התגן להשמיע את הכרוז הזה? כלום אותם טרוריסטים בני ארופה שרגשת רצחם רבה מהכרתם ואהבת עצמם גדולה מאמתם? כלום אותם אידיאליסטים שמחיר חיי אדם פחות אצלם ממחיר שטרי ממון שלהם?...

לא! מסריחים אחרים יש בעולם הראויים לכך יותר: בכל שנה ושנה כיום השבת שלפני הפורים מתכנסים יהודים כשרים, מאמינים בני מאמינים, רחמנים בני רחמנים, ענוי לב ונמוכי רוח, שאינם יכולים לפגוע בכנף זכוב שעל הקיר ואינם יכולים לשמוע קול צעקה שלא כדרכה, שנבונים לנפול ולהתעלף למראה טפת דם אדם, נעלבים ואינם עולבים, נהרגים ואינם הורגים, עושים מאהבה ומרוצים ביסודים — מתבנסים יחדיו גלות הללו לתוך בני תפלתם, עושים און כאפרכסת לשמוע את קול „קורא“ ולקיים בכונת הלב מצות עשה מן התורה: לזכור את הרע שבאדם ולהחליט שהוא צריך להמתות.

ובתרגום-לשון: זו אספת רבולוציונרית-עולם המוציאה דוחוציה רדיקלית אל דבר טרור, נורא ואיום.

אולם מה הם עושים אחרי קריאתה של „הרנולוציה“ הזאת? כלום קורא כל אחד בקול זעף גדול:

אי הרבי, אי הרבי, הרב נוקמת?

הרבי לי תנו!

לא רבותי אספה זו בשבת היא חלה וחרב באותו היום מוקצה היא מחמת מאוס, אסורה בטלמול ובהזחה... שכן אמרו חכמינו של עם הנעם והזעם עם הרחמים והקצף: לא יצא אדם בחרבו בשבת, שלא תכשיט הוא לו אלא בגאי הוא לו, שהרי הוא בטל לעתיד לבוא, כמה שאמר: לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

אמנם עתה, לאחר תשע-עשרה מאות של "שנות ראינו רעה", אין אנו זקוקים עוד לשמירה מעולה שלא נקום בידינו את נקמת דם עמנו השפוף. ולא מפני שגנה חכמינו במשנתם לא תאחו ידנו בחרב, לא מפני שכתתו אותה בחפץ לבבנו לאתים ולמומרות, כי אם מפני שעשינו ממנה שלא בטובתנו כלי גולה ונדודים... אספת המחאה בבית מדרשנו הישן שקורין בה פרשת זכור לא היתה מסוכנת בשביל עמלק גם לו היתה ידנו תקיפה עליו וגם לו היתה אספה זו חלה באחד מימות החול בשעה שמוטר לטלל חרבות. עתה בודאי אין לנו בכל ענין זה אלא משום "דרוש וקבל שכר" או משום "הלכתא למשיחא".

אבל היו ימים שגם בית מדרשנו הישן לא התגבר לגמרי אל החרב, היו ימים שהסיף הספר היו כרוכים קצת אצלנו זה בזה. אותו רבי עקיבא ששר את שירת הסתרה בישראל אל קרבת אלדים נאצלה (יומא פה) ושהיה מצטער כל ימיו מתי תבא לידו מצות קדוש השם ויקימנה, לא היה יושב ומצפה בראש מורד למיתה זו שהמיתתו בה, לאותן משרקות של ברזל שתחבון בו, כי אם כשהגיעה השעה לפי דעתו-לאחוז בחרב ולצאת לשדה-קטל הכיז את עצמו ראוי זהגון להיות נשא כליו של גבור מלחמה (רמב"ם בשם חז"ל), וגם יש אשר בבית המדרש הישן עצמו נעצרה החרב ואז סייעה את הספר להורות דרך בחיים (שבת יז).

מעטים הם מאורעות כאלה בדברי ימי גדולינו — ובדין הוא שיהיו מעטים — אבל הרבה יש בהם בכדי להעיד על שוויהשקול בדעתה של היהדות, על סגן הדרך בין שני צדדיה של הנצח: דעת אלדים, אל רחום וחנון, מצד זה — ודעת אלדים, אל נקם ושלם, מצד אחר... תורת החסד והרחמים עם תורת הדין והקרב שתיים שהן אחת הנה ביהדות, והאחת: דעת אלדים.

הרכה פעמים נאלץ אדם לעסוק במה שמאוס לו מפני הכרח-האמת המחייבו בכך. אבל רק אותו האדם שאינו נמאס הוא עצמו מן הממאס שהוא עוסק בו, שאינו מתגנה הוא עצמו מן המגונה שהוא בטפל בו, כשר לעבודה זו, הוא האדם בן-עליה שרק יחידים מעטים נמצאו כמותו מיום היות אדם על הארמה, ואת סוד היותם של בני-עליה אלה נשאטת בחוכמת תורת היהדות. בזהירות רבה היא נוקקת לו ומכל משמר היא נוצרת אותו, מתוך השכחה בפלאה על בני-אומתה שלא ירא כל גדול שבה קופץ בראש להתערר בעטרת-עליה זו כל עוד שאינה הולמתו. אבל את האמת המפשטה איננה מסתירה, לפני כל שדרות האומה היא קוראת ברעם את "פרשת זכור" שלה וכו' ברגע היא אוסרת עליהם מלהזיז את הרבם אף זיו כל-שהו.

הכרה לחור ומעשה לחור.

אמר רבי יוחנן: וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה?... (בטין יט). וכי מפני שאנו אומדים, סבורים ואומדים מאומד לבנו? כי כבר הגענו לאותו עליו אשר בו יותן לב אדם כלב אלדים להעמיד במשפט את באי העולם ולבער מקרבם את הרע — וכי מפני זה נעשה מעשה?...

והוי אופיה של הזהירות היהדותית המרקדת במצוות והוששת להכשל בצלו של אסור, הערשה לה סיבות וגורות, משמרות ומשמרות למשמרות — מדה זו היא שעמדה לנו לחיות בנו עד היום הזה את כל אמיתות העולם, הנעימות והמרות, הנרגעות והנוראות, בדמותן ובצביון הנכון, בתמן ובטהרתן, בלי חסר ובלי יתר, ולא כאחרים שרואים במדה זו "בטול ערכו של קול אלדים בלב האדם, השתעבדות המחשבה אל הכתב והסרת הרצון לבער את הרע". לא כן! זהו דקדוק התהומין ותחום הגבולין שבין הצורך והגוים, בין המלוא והמחקה, זה הכח המעמיד את רצון האדם — רצון העולם כטהרתו — לבער את הרע במשפט צדק ולהפריח את הטוב בחסד וברחמים.

בלב שלם וכיז רמה נוכל להגביה את ספר התורה ולקרא בצבור אותו ונסח ישן: "זאת תורתנו הקדושה והטהרה, תורת משה אמת!"

אמת וקדושה יחד, אמת וטהרה יחד — אלה הם סמני היהדות.

לא קדושה גדושה וטהרה מגומה, אף לא קדושה פחותה וטהרה חסרה, כי אם בכוח למדות האמת שהתורה נדרשת בהן.

תורת האדם

בחירה זו שנבחרו בה אבותינו בצאתם ממצרים להיות לעם לה' אלדינו — על שום מה היא באה? ברית-עם זו על שום מה היא נכרתה?

כבר עמד ישעיהו ופירש: "אני ה' קראתיך בצדק ואחוק בידך ואצרך ואותך לברית-עם: לאור גיב, לפקח עינים עורות, להוציא ממסגר אסיר, מבית בלא יושבי השד" (ישעיהו מב, וז). ונאמר: "נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב, ונתתיך לאורי-גוים, להיות ישועתי עד קצה הארץ" (שם, מט, ה).

ובארו גדולי ישראל: מתנה קלה היא בעיניו של הקב"ה שיהא הנביא עבד לו כדבר הזה בלבד, להקים את שבטי יעקב כאמונתם ולהשיב בתשובה את נצורי ישראל המוסקים מצור מפתויי יצריהרע כעיר נצורה המוקפת גייסות, אלא מתנה טובה, מנו תבוא מיד נביא לרבין העולמים, שיהא נתן לאורי-גוים, מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה, זו תהיה לאור לכל העמים, כי אז יאורו כלם באורו של מקום להאמין בו וללכת בדרכיו, ותפשט ישועתו של הקב"ה מסוף העולם ועד סופו, כי אין לך אדם בארץ שלא יתא נרשע בעת ההיא.

2 לשון רש"י ז"ל שם.

3 אחר העם, עמיד א צדקה.

כי תחילת יצירתו של אדם לא לשם דור-הפלגה היתה. לא לשם פלוג לעמים רבים ולא לשם פרישת עם אחד גדול שיעמד כמורה על גב כלם.
 אמר הקביה: בעולם הזה, עיי יצירה-רע, חלקו בריותי ותחלקו לשבעים לשון. אבל לעולם הבא משוחן כלם כתף אחד לקרוא בשמי ועובדין אותי (תנחומא נה, יט).

אין לך עם של יחסין אשר יגבה על פני חבריו משכמו ומעלה!
 האדם עצמו הוא שהרע את מעשיו וקפח את קומתו. ובשעת הקפות הוא חי לו עם אחד קטן, עם שרידי חרב, אשר לא אבה לשחת את נצחו ארצה ולכוסף קומתו מפני הדלקה האלילית אשר אחזה בקירות הלב. והי המ כורעים ומשתחווים אל העולם ומלאו. הוא עומד מוצק זקוף כלפי מעלה תור אלדיו על ראשו. והי הם מתנצלים את עדים, ומנמצים את גזרם לרסיסים — והוא במלכותו הוא עומד מתחלתו ועד סופו. לא הוא פרש מהם, עלה בענן ונתכסה בענן, נתגדל ותקדש, אלא הם פרשו ממנו. ידיו לעפר ונתכסו בעפר, נתקטנו ונודחו. הם עשו את עצמם שיריים, והוא נשאר ראשית, קרבן ראשית לצור-חיי. עד אשר נתגלה הדבר למפרע שלא היתה הבריאה כדאית אלא לשמו של עם זה לבדו. "בשביל ישראל שנקראו ראשית". כי כל העמים הלכו ממנו, עזבוהו בודד במועציו הקדושים והטהורים, שנו ברצון את שמם זה שהיה נקרא על כל האדם: "ראשית" ליצורי תבל, עקרו ברצון את רום קרנם ויהיו לאשר היו.

ובאחד הימים הקדומים ההם בהיות הבקר, נסעו בני עמ-הראשית מתוך אהליהם למען יעברו את הירדן לבוא אל נחלת אבותיהם להאחו בה לשבת. ויהי בנסע העם מאהליהם לעברו את הירדן — והכהנים נושאי הארץ-הברית לפני העם (יהושע ג יד): ועל דפי ספר-הברית הגנוו בארון הזה ההולך לפני ישראל להכניסו בארצו כתובים הברכים תאלה: והארץ לא תסכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי, אכן נזחלתם היא, שלכם היא איש לא יקחנה מכם. אורחים אתם כתובה — אך כל הדברים תאלה הן אינם אלא בלשון בני-אדם. אינם אלא לשובר את האזן כדי שתתא יכולה לשמוע, אולם לאמתו של דבר גרים ותושבים אתם עמדי, אורחים קראים אתם בביתו, בנים הויכים הסמוכים על שלחן אביהם, תלמידים מובהקים היושבים לפני רבם.

הולכתם סדרכי... מה אני מכניס את אורחי אף אתם הכניסו את אורחיהם. כי הנה אתם באים אל הארץ מלאי ברכת ה', שומרי תורה וקדאי עונג. האת יתר העמים עובתם ביד מונייהם, פשעיהם ושגגותיהם — אל תשכחתם אל תפנו מהם! לא ישבו בארץ פן יחטאו אתך לר' (שמות כג). השדום כלטטים, כי יש אשר צורדים הם לכם בנבליהם אשר יוכלו בלבם הסורר להדיחכם מן הדרך המיוחדת אשר אוחזת בה מסיני ועד הנה — אך אל נא ימנעכם החשד הזה מתת להם כבוד גדול, כבודם כנשיאים, אל תהיו פוסלים שום בריה, הו' מקבלים לכל אמרו: השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שמבקש ליכנס יכנס (שמ"ד, יט).
 אתם שעובתם ביד מונייהם, פשעיהם ושגגותיהם, מחוץ לארץ הקדשים, אם יעלה בידו של אחד מהם לברוח ממאסר רוחו, להנצל מעבודה זרה שלו (מכילתא)

ולבקש חסות בצל קורתכם, מפני שאכילתכם יפה ויש לכם ימים טובים ושבתות, אע"פ שהוא כנכרי לכל דבר (ע"י תנא רבי אליהו כ"ד). לא עליו אמרתי לכם שלא ישב בארצכם, אלא חייבים אתם להכניסו לרשותכם, גר-ותושב יהיה עמכם (ע"י גמין מה). כאשר אתם עמדי.
 קבלו פני האדחה!

ונוהגין עמו בדרך-ארץ וגמילות-חסדים כישראל, הוא נזק משראל ומצוה להחיותו, שנאמר: "לגר אשר בשעריך תתננה האכלה, כנתינה ולא כמכירה (ע"י רמב"ם ספ"י מה' מלכים).

אולם גם בו עליכם להזהר, מי יודע מה בלבו ומה השפעתו על אורח חייכם? על כן יאמר: עמכם ישב, בקרבכם, באחד המושבות שבקרב הארץ, אבל לא על הספר שמא יסית אויבים לבוא על ישראל, גם לא בירושלים ולא בתוך הערים המוקפות חומה, כי מקודשות הן לעם-ישראל עמ-הקודש, ולא יגור החדש הזה בסמוך להם כל-יך, פן יכשילם מדעתו או שלא מדעתו במעשיו שהוא רגיל בהם עדיין, כל שלא פרש מהם לגמרי, אבל תנו נא לו מקום משובח בין חבריו שכיבא בה, בנה היפה ביותר, בסוב לו מקום קבוע שם יחיו ויהיה כמבוצה, מקום קבוע תנו להם שלא יהיו גולים מעיר לעיר, ובני ישראל אשר סביבותיהם חייבים להספיק להם מן ער ימצאו בעצמם את חית שיהי העדה מיוחדת להם, ובית דין מיוחד מקרב אחיהם עומד בראשם ושופטם כדינם, על פי הגהלתם של חכמי ישראל (ע"י ספרי דברים רנ"ט; רמב"ם שם).
 זמנו דינם?

דין אדם המעלה, בין יציר-כפיו של הקביה, שבע מצוות, שבעה כוכבי לכת יאירו לו בתורתו להוליכו באשר ייטב לו, להקריבו פסיעה פסיעה אל מעמד-הר-סיני, להומינו אל העתיד המאושר הנבט אליו מרחוק — כי זאת תורת האדם: להתכונן למרחוק... (ע"י שמהל ב"ו יט).

ואלו הן מצוותיו:
 א) בראשית ברא אלדים בנפש האדם את השרעף הדין, זה דבר המדע אל האנכי אשר בו ישכן: "כה תרצה, כה תעשה" — סוד מרע ועשה טוב-י יציב נא האדם את פסק-דינו של שרעף זה בראש המיות-יומו ובצל-דומיות-לילו, האדם מצוה על הדינים, שיהא נדון בכל יום ונדון בכל רגע במשפט ביתו, האת מצותו הראשונה, וזהו האלאם בראשית למדיו, ויצו ה' אלדים את האדם — המושג "צורי" הוא ראשון לכל המתשנים שבאו לו לאדם במתנת אלדים — ויצו — אלו הדינקי, הוא צורי האדם לנפשו, הוא צורי הרב לתלמידו, צורי האב לבניו, שנאמר: "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו" (ע"י מנהרתיק נו).

עד שלא זכה האדם במצוה ראשונה זו, מצות המחשבה השופטת, אין סיפק ביד נפשו להגיע אל מצותו השנית, שהיא המפתח לאותו השער המוביל אל אוצרה של המצוה השלישית, בו נגנו סודה של כל ההויה.

ב) השם המיוחד, הם, לא יחשב, לא תגע הדעת, לא יט הרגש, עד פה יבוא ולא יוסיף, פה ישית קץ לו שרעף עף.

כאן גבול המצוה הראשונה, מצוות-הדינים. עד כאן דנת — מכאן ואילך אי אתה דן. לעד כאן נגעת. מכאן ואילך אל תגע. כי לא תוכל לנגע. יש סבור שהוא מגעה ואינו אלא מבוזה (עי' ירושלמי הניגה פ"ב), ובזוי. הוא הקצף שבנפשו. מכאן לירי חרוף וגדוף. קודם בלב האחר-כך בפה. שנאמר: "התקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה"... (ישעיה ה. כא).

נצטוה אדם על ברכת-השם. זאת מצותו השנית. משמשת גבול למצותו הראשונה. מצות הדינים — עד פה תדון ולא תוסיף — ומפתח למצותו השלישית.

ג) המצוה השלישית. אסור עבודה זרה. היא פניית-הערף לכל שגגת רעיון בהשקפתנו על כל ההויה. בצטוה אדם שלא לעבד אלים. אבל ראה זה פלא: הוא לא נצטוה לעבד את השם. איך עבודה כשרה אלא בקדושים: מי שעבדו בכור הבזיגה. נצרפו. נדוכו. ולבם מושכם כלפי מצלה. נפשם צמאה לא-ל חי. נפשם לימלס ממשא-החול שבהים. לא תוכל לשכח אף רגע קל את מקור מחצבתה בתרריה-הנצה. לא תוכל לבטל מעל עצמה אף לשעה אחת את העול הנעים של מלכות שמים (עי' ברכות טז.) — אלו הן הנפשות החייבות בעבודה. העבודה צריכה להם.

מה שאין כן ב'אדם כמו שהוא. כפי תכניתו בתחלת בריתו. כפי צניק יצירתו עד שלא התעלה בתורת אדם להיות "מדבר למרתוק"...

במה כתנו גדול?

(עיונים)

בכל דור דורו חיב האדם את עצמו לראות את נפשו כאלו היא יוצאת מתוך מצר העולם הזה ומפליגה כמרחב אין סוף. היא תרה את גבוי העבר. מקשיבה אל עקבות העתיד. ויוצרת לה מתוך שניהם דמות-סנתזיה על סוד ההויה. אך לא כל בני האדם יחד עשו את דרכם זה. כי אם לארצותיהם ולגוייהם. ארצות וגוים הללו כשם שאין לשונותם דומות זו לזו כך אין מחשבותם. עיונם וסוגם יכולים להמדר כמדה אחת. ולא רק דרך אחר בתר-לו כל עם בפנותו אל עברה ואל עתידה של המציאות. כי אם גם אופני-הנגעה אחר על פני דרכו אשר כבש לו. יש מהם שלא חשבו הרבה כיצד צריך ללכת בדרך רחוקה זו. מתוך בינת התהו שלהם בנו את בניק עתידם והבינו את בניק עברם. וכפי בינת ההויה שלהם הבינו את מצעדיהם. את הקנטא את התאווה ואת הכבוד היו מוצאים שלימים בעולם חיהם של עכשו. והיוו אלה לפי ראות עיניהם גם שליטי העבר ושליטי העתיד. הם ראו את מלכיהם מתגרים זה בזה ויכיניו במדת בינתם כי גם אלהיהם אשר יצרום עשו מלחמה איש ברעהו וכי גם גניהם בני עתידו של עולם אך ילחמו וישלו. ילחמו וינצחו. לא עלה מעולם על דעתם שאין למצוא אף גזרה שהה אחת בין גזרות עכשו של עולם לגזרות עברו ועתידו שלו. כי גזרות אלה שעל פיהן הם חיים עכשו עשויות לבטול מן

* (לא נשלם)

העולם עם בטולם של החיים העכשוויים ולא באו כלל לעולם עד שלא באו בו החיים העכשוויים. כך, למשל. היו תורות יון החברותית.

אך ראשונה היתה תורת ישראל אשר באמרה "אלהים" לא דברה דבר על עצמותו... "כח מעשיו הגיד לעמו". מעשי בראשית ומעשי אבות. מעשי חיים ומעשי נסים — כח מעשיו הוא שהגיד אך לא כח עצמו. רק את קול האלהים המתהלך בעולמם ידעו אדם וחיה ותמונה לא ראו — זולתי קול. את קול צויו ופקדויו. את קול תלמודו והדרכתו — כדבר שנאמר בקבלה: "אני ד' אליך מלמדך להועיל, ומדריךך בדרך תלך" (ישעיה מח יז) — את ה"אני" הזה של רבן העולמים — — —

הרגל וחיידוש

האדם מלומד כלו בהרגלים. ולא רק את פניו ידיו ורגליו הוא מרגיל לעשות מעשי קוף בעלמא למען מצא חן בעיני אלהים (לפי טעתו הוא) ואדם — כי אם גם את חושיו ואת מחשבתו וגם את כל מגמתו בחיים הוא יכול ונוהג להרגיל. הנה מופת אחד חותך: אלמלי הי' אדון אחד מאכיל ומשקה את עבדו יום-יום והי' מצוה עליו כי קודם אחרי אכלו או שתותו יקרא לפגיו. מדי יום כיומו. תודה ארוכה המתחברה בסגנון ידוע במשך חמשה רגעים שלש רגלים כיום אל כל ארחה וארחה. ועוד יגזור עליו שיכון במוצא שפתיו ולא יפסיק באמצע המטבע הנוא בשום אופן; וככה יעשה כל הימים אשר הוא חי על פני האדמה. יום ביומו. גם בשעה שישוב מחופתו או מקבר אביו הרענן לא תפחת הכונה כלל. או כי ימחרו אותו אל מסחרו העומר לידת לטמיון ולספינתו הטובעת בים. לא יפנה את לבו כלל לכל אלה. ואם יעבור — יענש בפלילים. מה היינו אומרים על הגזרת הזו: האם הי' בכח העבד. בשעה שאביו או חברו יחכה לו בחוץ לצאתה. לברך את ברכת אדונו בהשקט ובמנוחה כאשר צוה? ועוד פחות מזה: גם בשעת מנוחתו הגמורה. האם לא יקוץ לבו באותו הסגנון היחיד אשר הושם לפגיו לקרא בו יומם ולילה? האם ימצא את לבו נכון אל הכונה בכל עת ובכל שעה? —

הי' אם נשאל את העבד הזה: כיצד אתה מתנהג בגזירה זו שעליך? האם אתה נזהר ככל אשר צוית? וענה לנו: כן! מדי פעם בפעם. בשעה שאני מברך. לבי חי בקרבי ומלא רגשות תודה כבירים וכל מוצא שפתי אשמור להרגישו בנפשי בכל מלה ומלה!

הלא לצחוק יחי לנו המענה הזה. ואמר נאמר אליו: שקר אתה דובר! הנך משלה בשוא את נפשך ועד חקר פנימיותה עוד לא באת. מפני הדעת הקבועה שיש לך מאז מעולם. כי חייב אתה לתודות לאדונך. כי כן למדך אביך וה' אמן השפחה וכן הסכנת עשה כל הימים — משום כל תורת ההרגל הנו תרגלת גם את השקפתך להשקיף על עצמן כאשר תודה באמת. ורק רען העומד חוץ ממך יכול להבחין אל נכון את אשר בקרבך. —

הכלל הוא. כי המחשבה גם היא משמשת בתור אבר אחד ככל יתר רמיח אברי

* (לא נשלם)